

A Nagy Könyv – tíz év után

A *Nagy Könyv* olvasásnépszerűsítő programsorozatot 2003-ban alkották meg a britek, és a BBC televízió műsorán kapott helyet. Egy évvel később Németországban is képernyőre került, és tíz évvel ezelőtt Magyarország is megvásárolta az angol licencet (Csillag, 2005). A program megalkotói újra divatossá akarták tenni az olvasást, ez volt a fő célkitűzése a kampányszerű elemekben bővelkedő akciónak. Az első – angol – megmértetés a közönséghez azt a kérdést intézte, hogy *Melyik az Ön kedvenc regénye?* Az első fordulóban a játékban részt vevők, akiknek csak jelölniük kellett egy művet, beküldhették kedvenc könyvük címét és írójának nevét, ezzel már be is neveztek a játékba. A beérkezett válaszokból összeállítottak egy listát, és több televíziós forduló követően ezt mindig szűkítették aktuális szavazások alapján. A televízióban pedig híres személyiségek érveltek egy-egy mű mellett, illetve ezt egészítette ki egy nagyjából negyed órás filmadaptáció elkészítése az adott könyvről, amelyet a televízióban is bemutattak. Az eredeti ötlet – és a hozzá kapcsolódó műsorok, valamint reklámelemek – hatására Nagy Britanniában az olvasás iránti érdeklődés jelentősen megnőtt, és a könyvtári kölcsönzések száma is tízhúszszorosára emelkedett (II. Rákóczi..., 2016).

Magyarország az angolszász mintát követte, a BBC és német ZDF mintájára a közszolgálati televízióban sugározták az országos programot, amely mintegy kilenc hónapig tartott. Nálunk is hasonló módszerrel dolgoztak az alkotók, így több körben lehetett szavazni a kedvenc magyar nyelvű regényre, valamint külföldi szerző magyarra fordított művére. Az eredmény a legnépszerűbb regény megtalálása lett az olvasók szavazatai alapján. A programot számos (médiá)felületen és könyvtárban, rendezvényen és szavazásra buzdító portálon népszerűsítették, részt vettek benne a könyvforgalmazók, a kiadók, az iskolák és közintézmények is.

A NEFMI honlapján elérhető tömör összefoglaló alapján a program „*célja az olvasáskultúra fejlesztése, az olvasás népszerűsítése*” volt. (NEFMI, 2016) Ennek megfelelően az audiovizuális médiában a kulturális/művészeti besorolást kapta. Manapság a tíz évvel ezelőtti program emlékét két-háromtucatnyi publicisztika és újsághír őrzi. A tartalmuk jobbra kimerül az eredmények közlésében vagy kritikai észrevételek megfogalmazásában. Átfogó elemzés gyakorlatilag nem született, és a hatás kérdése is nyitott maradt. Bár sokan szavaztak és nézték az *olvasást* népszerűsítő adásokat a *televízióban*, az sem egyértelmű hogy kik vettek részt a művek kiválasztásában, kit sikerült egyáltalán aktivizálni vagy elérni az adásokkal és a programsorozattal. Nem lehet egyértelműen ismerni a cél-

csoportot, amelyeknek a program szólt elsősorban, valamint, hogy az olvasótábor szélesítését sikerült-e elérni, esetleg csak az eleve literátus emberek figyelmét hívták-e fel más regényekre is? Az olvasás vonzóbbá tétele érdekében lehetett volna talán a német példát követni, ahol nem csak regényeket volt lehetséges nevezni a versenyre. Megjegyzendő, sem az adott mű célközönsége, sem a regény megszületésének körülményei (kor, ország, mondanivaló, az író célja és motivációja, kiadás lehetőségei...) alapján nem igazán érdemes a regényeket „versenyeztetni” egymással, ahogy a finálé felé közeledve ez történt a programban. Megfigyelhető volt az eredetileg közzétett száz regényt tartalmazó listánál, hogy arányaiban nagyon sok iskolai kötelező olvasmányként ismert mű foglalt helyet a száz legismertebb és legtöbb szavazatot kapott mű között hazánkban. Minél szűkebbé vált a szavazások során a könyvek jegyzéke, az általános és középiskolában olvasott könyvek aránya annál magasabb maradt, ami elgondolkoztató az irodalmi tájékozottságot illetően. Az is egyértelművé vált a néhány fellelhető, de nem teljes körű elemzés során, hogy a XIX. és XX. századi művek jelentős többségben voltak más, korai művekhez képest, valamint a világirodalmi alkotások döntő többsége angol nyelven megszületett mű volt, vagyis annak magyar fordítása. További kérdőjel hogy regény népszerűségét vagy ismertségét mérték-e a leadott voksok, illetve, hogy a kényszerűség és versenyszerűség okán egyre szűkebb rangsorból mi határozta meg igazán a szavazás végkimenetelét. Hogyan választottak azok, akiknek a jelölt könyve kiesett, és a vizuális síkra átszerkesztett eredeti könyvsikerek milyen hatással lehettek, mondjuk, azokra a nézőkre, akik az írott művet esetlegesen nem is olvasták?

A program természetesen jelentős anyagi kiadásokkal is járt (Mohos, 2005), de még csak a kereskedelmi forgalom és könyveladás fellendüléséről, a kultúrafogyasztás eme szegletének megnövekedéséről sincs igazi adatunk vagy elemzésünk a program átfogó értékeléséhez.

Ha most tíz évvel később megismételné valaki a felmérést, feltehetően hasonló eredményeket kapna a legnépszerűbb magyar regény tekintetében, azonban a leginkább kedvelt külföldi szerző által írt alkotás díját már könnyen lehet, hogy egy vámpíros feldolgozás vinné el. Egy ilyen keresztmetszeti vizsgálat értelemszerűen kiadók és témák, írók és reklámok versenye is egyúttal. A Nagy Könyvhöz hasonló, vagy éppen azt megismétlő programok azonban az ígért folytatások ellenére sem készültek el. A kiadók, illetve a könyveladások statisztikáját természetesen lehet böngészni, és bizonyos következtetéseket levonni belőlük, de ezzel is csak a könyvtári kölcsönzések listájával összevetve lehet a reálishoz közeli képet alkotni.

Egy oktatással foglalkozó cégnél megpróbáltuk legalább kicsiben megismételni az eredeti A Nagy Könyv programot, igaz, némiképpen változtatva a szabályokon, és természetesen kisebb számarányú szavazattal, mint az eredeti négyszáz-ezres választómeleg.

Végzett öregdiák – azaz alumni – hallgatóinkhoz és aktuális hírlevelünkhöz létrehozva egy speciális felületet, arra kértük célközönségünket, a felnőttképzésben egy alkalommal már résztvevő hallgatókat és feliratkozókat, hogy nevezzék meg kedvenc könyvüket. Tehát nem kötöttük műfaji meghatározáshoz a szavazatokat, így elméletben bármilyen műfajú, témájú, jellegű kötetet meg lehetett jelölni, író és cím megadásával, amely magyarul valaha megjelent. A válaszok – és így a reprezentativitás javítása – érdekében, lehetőséget adtunk az elektronikus levélben arra is, hogy a közeli családtagok is nevezhessenek kötetet a versenyen. A válaszok számának növekedését egy nyereményjátékkal segítettük elő. A rész-

vételhez csak a születési dátumot és nemet kellett megadni, illetve a könyv két alapadatát, mint utaltam rá, a címet és a szerző nevét.

Az eredetileg kiküldött valamivel több, mint ezres nagyságrendű e-mailnek köszönhetően az összegyűjtött könyvek listájára 3986 fő nevezte meg kedvencét, összesen 306-féle művet. A kérdésre válaszolók 53 százaléka (2107 fő) nő, 47 százaléka (1879 fő) férfi volt. A legfiatalabb résztvevő 20 éves, a legidősebb 73 éves volt, az átlagéletkor 44,6 év volt.

Az elemzéseket és összehasonlításokat A Nagy Könyv ismert, 100 darab regényt tartalmazó listájával vetettük össze minden esetben.

Terjedelmi korlátok miatt ezúttal nem tudjuk a teljes listát közreadni, de néhány elemzést elvégeztünk a hosszúra sikerült könyvlistából. Maga a feldolgozás egyébként még az internetes program és számítógépes adatbázis ellenére is több mint egy hónapig tartott. Az előbb említett 306 műben már nincsenek benne azok, amelyeket azért vettünk ki a listából, mert nem irodalmi vagy ismeretterjesztő élményt nyújtanak; volt két szakácskönyv, illetve egy a ma divatos felnőtt színezők közül. Az adatgyűjtést 2015. április elsejétől, körlevelünk kiküldésétől kezdtük meg, és június elsején fejeztük be.

Az első számú táblázatban a két lista azonos szerzőit tüntettük fel, összesen 17-et, ahol még a könyv is megegyezett (15 db), ott dőlt betűvel jelöltük a címet. A sorrend az első említések szerint rendezett, ahogy a számítógépes adatbázis rögzítette, zárójelben a szavazatok mennyisége. (A többi táblázat esetében is hasonló módszerrel jártunk el.)

Mikszáth Kálmán: <i>Szent Péter esernyője</i> (52)
Gárdonyi Géza: <i>Egri csillagok</i> (30)
Molnár Ferenc: <i>Pál utcai fiúk</i> (39)
Móra Ferenc: <i>Kincskereső kisködmön</i> (39)
Móricz Zsigmond: <i>Légy jó mindhalálig</i> (46)
Jókai Mór: <i>A kőszívű ember fiai</i> (11)
Rowling, Joanna Kathleen: <i>Harry Potter és a bölcsek köve</i> (15)
Fekete István: <i>Vuk</i> (50) / <i>Tüskénár</i> (52)
Eco, Umberto: <i>A rózsza neve</i> (33)
Defoe, Daniel: <i>Robinson Crusoe</i> (48)
May, Karl: <i>Winnetou</i> (39)
Brown, Dan: <i>Angyalok és démonok</i> (26)
Wass Albert: <i>Tavak és erdők könyve</i> (15)
Durrell, Gerald: <i>Családom és egyéb állatfajták</i> (38) / <i>A bafuti kopók</i> (13) / <i>Rokonom, Rosy</i> (12)
Rejtő Jenő: <i>A tizenégy karátos autó</i> (41) / <i>Vanek úr Párizsban</i> (14)
Follett, Ken: <i>Katedrális</i> (50) / <i>Tű a szénakazalban</i> (37)
Milne, Alan Alexander: <i>Micimackó</i> (25)

1. sz. táblázat: A két lista 17 megegyező szerzője (dőlt betűvel a listák azonos címei)

Érdekes, hogy ezek egyben a legnépszerűbb regények is, kivéve nyolcat, amely az előző listában nem szerepelt. Ezeket az alábbiakban adjuk közre a második számú táblázatban, itt azok szerepelnek, amelyek legalább tíz szavazatot kaptak (0,25%).

Maclean, Alistair: Navarone ágyú (24)
Christie, Agatha: N vagy M (11)
Twain, Mark: Huckleberry Finn (22)
Herzog, Arthur: Rajzás (30)
Verne, Jules: Észak Dél ellen (16)
Crichton, Michael: Kongó (12)
King, Stephen: Cujo (28)
Cronin, Archibald Joseph: Gracie (13)

2. sz. táblázat: A legnépszerűbb könyvek, amelyek nem szerepeltek 2005-ben az első százban

Dan Brown *A da Vinci-kód* című műve a mi listánkon nem szerepel, helyette az *Angyalok és démonok* kapott helyet. Wass Albert három írása is szerepelt az eredeti százas listán, most csak a *Tavak és erdők* könyve kapott szavazatot. A 2005-ös listán szintén nem volt rajta Gerald Durrell, most három regénye is befutó lett, csakúgy mint Ken Follett két alkotása, amelyből a *Tű a szénakazalban* nem volt bent az első százban tíz éve. Rejtő Jenő esetében *A tízennég karátos autó* szerepelt tíz éve, és a *Piszkos Fred, a kapitány* is, most ez utóbbi helyett a *Vanek úr Párizsban* lett a kedvenc.

A harmadik számú táblázatban az említések sorrendjében az a 30 mű szerepel, amelyek nem regényként lett az olvasók kedvence 2015-ben. Ezek mindegyike 1-1 szavazatot kapott. Van köztük elbeszéléseket tartalmazó gyűjtemény (pl. Durrell), illetve útikönyvképes album is (Calore), valamint életrajzi mű (Dallos), történelmi leírás (Howarth), valamint nem utolsó sorban tudományos igényű (Griffin) vagy tudománynépszerűsítő alkotás is (Enders), illetve elsősorban gyerekeknek szánt írás (Lázár).

Durrell, Gerald: A piknik és egyéb kalamajkák
Karinthy Frigyes: Tanár úr kérem
Taborelli, Giorgio: Egyetemes művészettörténet
Ady Endre összes novellái
Kiss Róbert Richárd: A világ legszebb szállodái (1.)
Attenborough, David: Az élet erőpróbái
Belihar, Carlo: Ausztria
Madách Imre: Az ember tragédiája
Petőfi Sándor összes versei
Dallos Sándor: Aranyecset
Tóth Béla: A magyar anekdotakincs
Dely Károly: Börzsöny útikalauz

Calore, Paula: Bajor kastélyok
Howarth, David: Az Armada pusztulása
Benedek István: A tudás útja
Tímár György: Elképesztő novellák
Szűcs Ágnes: Művészettörténet, divattörténet
Szerb Antal: A világirodalom története
Ram, Oren: Gertruda esküje
Benedek István: Aranyketrec
Sütő András: Anyám könnyű álmot ígér
Szörényi Zoltán: Alaszka
Boros László: Magyarország panoráma
Enders, Giulia: Bélügyek
Karinthy Frigyes: Így írtok ti
Griffin, Em: Kommunikációelmélet
Wass Albert: Összegyűjtött versek
Lázár Ervin: Berzsián és Dideki
Ősz Ferenc: Archimedes a Rubrikán
Kácsor László: Gemenc

3. sz. táblázat: A lista 30, nem regény műfajú kötete

A 306 művet összehasonlítottuk több olyan szempontból is, amelyek nem kaptak fontos hangsúlyt vagy szerepet A Nagy Könyv 2005-ös felmérésében. Az első szempont volt a magyar és a világirodalom aránya, amely 88:218 arányt mutat darabszámban, azaz a megjelölt könyvek 29 százaléka volt magyar nyelven írt, és idegen nyelven keletkezett 71 százalék. Nem regényként szerepelt 30 mű, amely 10 százalékot tesz ki a regények 90 százalékával szemben. Összevetettük az angol nyelven és más idegen nyelven íródott művek arányát is. Ez a szám az összesen 218 idegen nyelvű könyvből 186 angolt (85%) és 32 ettől eltérő nyelvet jelent (15%). A XIX. és XX. (XXI.) századi volt a könyvek 95 százaléka (291 db), és mindösszesen 5 százalék (15 db) származik ennél korábbi időszakból.

A kötelező olvasmányok száma a listánkon 9. Itt ugyan óvatosan kell eljárni az értelmezéssel, mert a fogalom tartalma gyorsan változik, és iskolánként is eltérő lehet a kötelező olvasmányok listája.

A főbb tételeket végigböngészve arányaiban tehát a kötelező általános- és középiskolai olvasmányok találhatóak meg a legnagyobb szavazatszámmal, hasonlóan, mint tíz éve. Ha a felmérésben résztvevők számát elosztjuk a megjelölt könyvek számával, azt az eredményt kapjuk, hogy egy műre átlagosan 13 fő adta le a voksát. Ez a szám az évente megjelenő új könyvek számával összehasonlítva viszonylag csekélynek tűnik, ha megnézzük

például az idei 87. Ünnepi Könyvhét alkalmából kiadott művek mennyiségét. Ez valószínűleg összefüggésben áll az olvasásnak, mint szabadidős tevékenységnek a visszaszorulásával, és azzal, hogy sokan csak régről ismert olvasmányélményeikre emlékeznek, azokat jelölik kedvencnek. Jó hír azonban, hogy nem csak regényeket olvasnak az emberek. A közreadott 30 tételt tartalmazó lista a harmadik táblázatban novelláskötetet, verseket, tudományos igényű műveket is magában foglal, még ha kevés számban is. Az eredetileg angol nyelven írt irodalom magas aránya talán nem is meglepő, és ezek magyarra fordítása is jó, hogy folyamatosan jelen van a kulturális életben. A kifejezetten szórakoztató célzatú regények aránya egyébként a 306 mű közül 231 darabot tett ki, vagyis 75 százalékban ezt olvassák a kérdésünkre válaszoló személyek. Ezek többnyire lektúr jellegűek, és a legmodernebb keletkezési irodalmat jelentik. E munkák az eddigi táblázatokban nem fordultak elő, és mindegyik kevesebbet kapott, mint 0,25 százalékos szavazatarány. Végezetül álljon itt tíz ezek közül, a negyedik számú táblázatban, minden tudományos igényű besorolás vagy megkülönböztetés nélkül, mintegy jelezve (feltehetően) a fiatalabb korosztály olvasási témáit.

Adrian, Lara: A vámpír éjjele (2)
Hawkins, Paula: A lány a vonaton (3)
Grylls, Bear: A farkas útja (3)
Reichs, Kathy: Csupasz csontok (1)
Kinney, Jeff: Egy ropi naplója (4)
Rucka, Greg: Az Ébredés előtt (1)
Cross, Julie: Förfeteg (2)
Lakatos Levente: Szigor (1)
Chase, Emma: Fejvesztve (1)
Moran, Eleanor: Reggeli az ágyban (2)

4. sz. táblázat: Néhány kedvelt szórakoztató olvasmány

JEGYZETEK

- II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtár: www.rfmllib.hu/download/nagykonyv.pdf (2016.07.08)
- NEFMI: A Nagy Könyv játék szabályai. www.nefmi.gov.hu/letolt/a_nagy_konyv_jatek_szabalyai.doc (2016.07.08)
- Csillag Beáta: A Nagy Könyv egy könyvtáros szemszögéből. www.tanszertar.hu/eken/2005_02/csillag.html (2016.07.08)
- Mohos Sándor: A Nagy Könyv egymilliárdért. www.tanszertar.hu/eken/2005_04/mohos.html (2016.07.08)

Dóra László